

ÇOCUK İHMAL VE İSTİSMARI

Yrd. Doç. Dr. Mustafa Yaşar

Ç.Ü. Eğitim Fak. İlköğretim Böl.
Okul Öncesi Öğretmenliği Anabilim Dalı

İhmal ve istismar, sık sık birbirine karıştırılmakla birlikte farklı davranışları içermektedir. Çocuk istismarı fiziksel, duygusal ve cinsel olarak, çocuk ihmal ise fiziksel ve duygusal olarak sınıflandırılmaktadır. Çocuk istismarı, anne baba ya da bakıcı gibi bir erişkin tarafından çocuklara yöneltilen, toplumsal kurallar ve profesyonel kişilerce uygunsuz ya da hasar verici olarak nitelendirilen, çocuğun gelişimini engelleyen ya da kısıtlayan eylemlerin tümü olarak tanımlanmaktadır. İhmal ise, çocukların fiziksel ve/ya psikolojik ihtiyaçlarının sürekli bir şekilde karşılanmaması durumunda, bu durumun çocuğun sağlığında veya gelişiminde ciddi sıkıntılar yaratması olarak tanımlanır. İhmal, anne babanın ya da bakıcının çocuğu fiziksel tehlikeden korumak için ona uygun yiyecek, barınma ya da giysi sunmakta başarısız olması ya da gerekli tıbbi ilgiden ya da tedaviden mahrum etmesi şeklinde ortaya çıkabilir. İhmal, ayrıca çocuğun temel duygusal ihtiyaçlarına ilgisiz kalmayı da içermektedir. İstismar ve ihmal bazı durumlarda çocukların ölümüyle dahi sonuçlanabilmektedir.

Tüm dünyada hızla artan bu sorun, çocukların ihmal ve istismardan korunmasının yanında ihmal ve istismar sonrası iyileştirme amacıyla çocuğa, aileye ve topluma yönelik etkili uygulamalar geliştirilmesi ihtiyacını doğurmaktadır. Araştırmalar, çocuklara yönelik kötü muamelenin çocukların duygusal sosyal, biyolojik ve zihinsel işlevleri üzerindeki olumsuz etkilerini ortaya koymaktadır.

Çocuklara uygulanan kötü muamele sadece çocuğa zarar vermemekte, aynı zamanda toplumu da tehdit eden bir durum haline gelmektedir. Özünde hem ihmal hem de istismar çocukların karşı karşıya kaldıkları kötü muamele olmasına rağmen ihmal ve istismar, çocuklar üzerinde kısa ve uzun vadeli olmak üzere farklı etkiler yaratmaktadır. Bu nedenle her bir ihmal ve istismar durumunu ayrıntılı incelemekte fayda vardır.

İstismar ve ihmal türleri

Fiziksel ihmal yetersiz beslenme, giydirme, hijyen ya da bakım sunma olarak ortaya çıkmaktadır. Fiziksel ihmal, küçük çocuklarda annenin çocukların temel ihtiyaçlarını karşılamasında yetersizlik olarak ortaya çıkarken daha büyük çocuklarda temel ihtiyaçlarını karşılayamamanın yanında çocuklara yeterince göz kulak olamamak şeklinde görülmektedir.

Yapılan araştırmalar, daha çok annelerin küçük yaştaki çocuklarına fiziksel istismar uyguladıklarını, babaların ise daha büyük çocuklarda ve ergenlerde fiziksel istismar uyguladıklarını belirlemiştir.

Fiziksel istismarın nedenleri arasında, ebeveynlerde görülen psikiyatrik bozukluk, uyuşturucu madde bağımlılığı, sosyal destek yokluğu, çocuklukta kendilerinin istismara uğramış olmaları sayılmaktadır. Ayrıca, çocuk gelişimi ve eğitimi konusunda gerçek dışı bilgilere ve beklentilere sahip olmak, kendi dürtülerini kolaylıkla denetim altına alamamak ve karşılanmamış bağımlılık ihtiyaçlarına sahip olmak yetişkinlerin daha fazla çocuk istismarı ve ihmali yapmalarına neden olabilmektedir. Fiziksel istismara uğrayan çocuklar kişilerarası, bilişsel, duygusal ve davranışsal problemler sergilemekte, gelişimsel sorunlar yaşamakta, akademik başarıları düşük olmakta ve uyuşturucu madde bağımlılığı ve psikiyatrik hastalıklara daha yatkın hale gelmektedirler.

Fiziksel istismarın uzun vadede bireylerde, şiddet içeren suçlara yönelme, antisosyal davranışlar geliştirme, intihar etme, depresif bozukluklar ve alkol bağımlılığı gibi riskleri arttırdığı görülmektedir. Fiziksel şiddet mağduru çocuklar diğer ihmal ve istismar türlerine maruz

kalmış çocuklara göre kendilerine yönelik daha fazla olumsuz bakış açısı geliştirmekte ve diğer çocuklara göre daha öfkeli ve saldırgan olmaktadır.

Duygusal istismar ve ihmal ise çevredeki yetişkinler tarafından çocuğun kişiliğini zedeleyici ve duygusal gelişimini engelleyici eylem ya da eylemsizlikler olarak tanımlanmaktadır. Aile içi çatışmalar her zaman fiziksel istismar boyutuna gelmeyebilir ama duygusal istismar da bireyi derinden yaralayan ve gelişimini engelleyen bir

şiddet türüdür. Duygusal istismar çoğu zaman fiziksel ve cinsel istismarın bir parçasıdır. Duygusal istismar, küçük düşürme, gururunu incitme, hareket özgürlüğünü kısıtlama gibi uygulamaları içerirken, duygusal çocuk ihmali çocuğun büyümek ve gelişmek için ihtiyacı olan sevgi ve huzur ortamının çocuktan esirgenmesi ve çocuğun seilmeyen ve istenmeyen birisi olarak hissetmesine neden olacak uygulamalardır.

Duygusal istismar ve ihmal çok yaygın olmasına rağmen fark edilmesi, tanımlanması ve yasalar önünde ispatlanması en zor istismar ve ihmal türüdür. Bu tür ihmalin gözlenmesindeki zorluk, fiziksel ve cinsel istismara göre daha az önemli olduğu kanısını uyandırabilmektedir ama duygusal ihmalin bireylerde uzun dönem psikolojik işlevsellik açısından diğer istismarlardan daha fazla etkiye sahip olduğu belirtilmektedir. Duygusal istismar ve ihmale uğrayan çocuklar öfkeli veya içe kapanık olabilmekte ve bu çocuklarda ilerleyen yıllarda sosyal ilişkilerde bozukluk, intihar eğilimi ve birçok psikiyatrik bozukluk görülebilmektedir. Ayrıca, duygusal istismar ve ihmal kişilik bozuklukları için büyük bir risk faktörü oluşturmaktadır.

Cinsel istismar ise, bir yetişkinin kendi cinsel ihtiyaç ve istekleri için çocukları araç olarak kullanması şeklinde tanımlanmaktadır. Cinsel istismarın görüldüğü ailelerde genel

olarak işlevselliğin bozuk olduğu ve çeşitli ruhsal sorunların olduğu görülmektedir. Bu ailelerde otoriter ebeveyn rolleri, eşler arasında cinsel problemler, aile dışı sosyal hayatta kısıtlılık ve zorlanma, rol çatışmaları (annenin eşlik ve annelik rollerini kızına bırakması gibi), alkol ve uyuşturucu madde bağımlılığı ve sorunların örtük yaşanması gibi özellikler bulunmaktadır.

Aileyi derinden etkileyen bir başka özel durum ise aile içi cinsel istismar, “ensest” ilişkilerdir. Ensest ilişki, biyolojik bağı olan kişiler arasındaki cinsel ilişki olarak değerlendirilmektedir. Ensest ilişki bir tabu olarak kabul edilmekte ve çoğu zaman bir aile sırrı olarak kalmaktadır. Cinsel istismara uğrayanlar yoğun suçluluk ve utanma duyguları hissedebilmekte ve dışlanma korkularından dolayı bu olayları gizlemektedirler. Ensest ilişki, genelde annelerin çocuğun davranış sorunlarından dolayı bir uzmana başvurması ile ortaya çıkmaktadır. Yapılan araştırmalar ensest ilişki ve sosyoekonomik düzey arasında bir ilişki kuramamışlardır. Ensest ilişki genelde baba odaklı olmakta, anne odaklı ensest ilişki nadiren görülmektedir.

Aile içi cinsel istismarın çocuklar üzerinde pek çok yıkıcı etkileri bulunmaktadır. Bu yıkıcı etkiler çocuğun istismar edenle arasındaki ilişkisine, seksüel aktivitenin şekline, çocuğun işbirliğine, şiddet kullanımına, fiziksel zararın varlığına, çocuğun yaşı ve gelişim düzeyine ve istismar öncesi psikolojik gelişimine bağlı olarak değişmektedir. Olayın duyulması üzerine ailenin bu olaya tepkisi de istismarın sonuçlarını etkilemektedir. Cinsel istismara uğrayan çocuklarda parmak emme, tırnak yeme, enüresis, enkopresis gibi davranış problemlerine rastlanmaktadır. Fobiler, uyku bozuklukları, kız çocuklarında erkek çocuklar yanındayken güvensizlik ve kaygı belirtileri, bunaltı ve somatik şikayetler görülebilir. Cinsel istismara uğrayan çocuk ve ergenlerde intihar eğilimi de gözlenmektedir. Aile içi cinsel istismarın uzun vadeli sonuçları arasında uyuşturucu madde bağımlılığı, cinsel problemler, eş seçiminde dengesizlik gibi sorunlar sayılmaktadır.

İhmal ve istismarın nedenleri

Anne babaların çocuklarına kötü muamele uygulamasının sebebi, onların çocuklarına değer vermemeleri ya da onları önemsememeleri değil, anne babalık becerilerinin yeterince gelişmemiş olmasıdır. İhmal ve istismarın nedenleri araştırıldığında; düşük sosyoekonomik düzey, alkol ve uyuşturucu bağımlılığı, küçük yaşta çocuk sahibi olma, anne babanın kendi geçmişinde maruz

kaldığı ihmal ve istismar, aile içi şiddet, aşırı kalabalık aile yapısı ve kötü çevre koşulları ihmal ve istismar riskini artıran faktörler olarak karşımıza çıkmaktadır. Özellikle şiddetin yoğun görüldüğü aile yapılarında çocuk ihmali ve çocuk istismarına da sık rastlanmaktadır.

Çocuklarına yönelik ihmal ve istismar uygulayan ebeveynler arasında kişilik özelliği açısından birçok benzerlik dikkat çekmektedir. İstismarcı veya ihmalcı anne babaların büyük çoğunluğu çocukluklarında kendileri de anne babalarından kötü muamele görmüş kişilerdir. Çocuklarına karşı ihmal ve istismar uygulamak ile kendi çocukluğunda kötü muameleye uğramış olmak arasında dolaylı ilişki vardır. Çocuklukta maruz kalınan kötü muamele, bireylerin bilişsel kapasitelerini azaltmakta, düşük akademik başarıya neden olmakta, psikolojik rahatsızlıkları ve madde kullanımını artırmakta ve bu kişiler anne baba olduklarında kendi çocuklarına da kötü davranmaya meyletmektedirler. Bu durum kuşaklar arası bir “ihmal ve istismar döngüsü” yaratmaktadır.

Çocuk İstismarını Önleme

Aile içi şiddet ve çocuk istismarını önlemede en önemli araç eğitimidir. Toplumun, bireylerin ve ailelerin bu konularda bilinçlendirilmeleri, şiddet ve istismarı olağan olarak görmekten vazgeçmeleri şiddet ve istismarın önlenmesi için hayati önem taşımaktadır. İhmal ve istismar uygulayan birçok anne baba, çocuklarına nasıl zarar verdiklerinin farkında olmayabilirler ya da yaptıkları kendi sosyal çevrelerinde kabul edilebilir davranışlar olabilir. “Kızını dövmeyen dizini döver” ya da “dayak cennetten çıkmadır” tarzı anlayışlar ailelerin içinde bulunduğu sosyal çevrenin desteklediği çocuk eğitimi yaklaşımları olabilir. İhmal ve istismarı besleyen en önemli düşüncelerden birisi, çocukların anne babalara ait olduğu görüşüdür. Bu görüş kırılmadan ve çocukların anne babalarına ait değil, sadece onlara emanet edilmiş kendi kişilikleri ve yaşamı olan bireyler oldukları ebeveynler tarafından kabul edilmedikçe ihmal ve istismarın önüne geçmek zordur.

Anne-babalar; öfke yönetimi, etkili iletişim ve çocuk gelişimi ve psikolojisi konularında bilgilerini artırarak çocuklarının ihmal ve istismara uğramalarını önleyebilirler. Uygun disiplin teknikleri, çatışma çözme becerileri ve sosyal olarak uygun model oluşturma konusunda kendilerini geliştiren anne babaların çocuklarına yönelik ihmal ve istismar içeren davranış sergileme riskleri azalacaktır.

Çocuğunun, bir aile üyesi ya da aile dışından birisi tarafından istismara maruz kaldığından şüphelenen bir anne ya da baba, çocuğa ve diğer çocuklara hissettirmeden konunun üzerine gitmeli ve çocuktan ve çevredeki kişilerden çocuk hakkında bilgi toplamalıdır. Çocuğu gün boyunca, özellikle oyun oynarken gözlemlemeli ve çocukla arasında güven ilişkisi oluşturarak çocuğun ihtiyaç duyduğunda kendisine açılmasına olanak sağlamalıdır. Özellikle oyun oynarken çocuklar iç dünyalarını daha fazla yansıttıklarından çocuğun ne tür oyunlar oynadığına ve çevresiyle olan etkileşimine ayrıca özen göstermelidir. Örneğin, fiziksel şiddete uğrayan bir çocuk çevresine ve oyuncaklara karşı daha saldırgan olabilir ya da cinsel istismara uğrayan bir çocuk ürkek ve çekingen olabilir ve yetişkinlere karşı korku tepkisi gösterebilir.

Anne-babalar, yukarıda sayılan istismar ve ihmal belirtilerine rastladığında mutlaka bu belirtileri takip etmeli ve çocuğun sağlıklı ve güvende olduğundan emin olmalıdır. Anne-babaların birinci önceliği çocuğu korumaktır. Gerekli gördüğünde yetkilileri çocuk istismarı ve ihmali konusunda bilgilendirmelidir. Gerekli durumlarda okul yöneticilerinden, okul psikolojik danışmanından ve adli kurumlardan yardım alarak ihmal veya istismarın sonlandırılmasına çalışmalıdır. İstismara uğrayan çocuk ve yetişkinlere yardımcı olmak uzmanlık gerektiren bir iştir, bu nedenle anne-babaların özellikle cinsel istismar durumunda bir uzmanla işbirliğine girmesi çok önemlidir. Yapılan araştırmalar, ihmal ve istismar durumunda tüm aileye odaklanan müdahalelerin sadece çocuklara yönelik müdahalelere göre daha etkili olduğunu göstermektedir.

Kaynaklar

Akduman, G. G.; Ruban, C.; Akduman, B; ve Korkusuz, İ. (2005) Çocuk ve cinsel istismar. *Adli Psikiyatri Dergisi*, Cilt. 3. Sayı. 1, 9-14.

Gökdağ, D. (2002) *Aile Psikolojisi ve Eğitimi*, Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Açıköğretim Fakültesi Yayını.

Taner, Y. ve Gökler, B. (2004). Çocuk istismar. ve ihmali: Psikiyatrik yönleri. *Hacettepe Tıp Dergisi* 35, 82-86.

Tıraş, U., Dilli, D., Dallar, Y., ve Oral, R. (2009) Evaluation and follow-up of cases diagnosed as child abuse and neglect at a tertiary hospital in Turkey. *Turk J Med Sci* 39 (6): 969-977.